

ЖАНА МОЛХОВА

ПОД МАСКАТА НА НАУЧНОСТ

„Това е първата студия върху българската литература на английски език. Тази нова книга е неоценима за читатели, които биха искали да сравнят постиженията на българската литература с тези на други национални литератури. . .“¹

„Професор Манинг от Колумбийския университет и професор Смолстоцки от Славянския институт на Маркетския университет са автори на няколко книги върху славянската култура, политика и литература и са експерти в тази област“, е бележката за двамата автори на този труд. От уводните думи към книгата се осведомяваме, че и двамата са били в България няколко пъти, че имат много приятели у нас „ . . . дълбоко съчувствуват на трагичната съдба на този измъчен славянски народ. . .“ По-нататък те съобщават, че американското влияние е било голямо в България преди първата световна война, тъй като много българи следвали в Роберт Коледж в Цариград, а след това — в американския колеж в София“ . . . много български професори са посетили САЩ в по-щастливите времена. . .“ Прави се констатация, че американските слависти почти нищо не знаят за съвременната българска литература. Със съжаление се отбелязва, че с изключение на малкото преведени неща от Ботев и Вазов, които отдавна са изчерпани, нищо не се знае за литературата от XIX и XX в., че почти никакви опити не са правени за запознаване на англо-саксонския свят с литературната култура на България.

„ . . . И все пак съвременната българска литература, от оскъдните си наченки през XVIII в., е развила една индивидуалност, която я прави различна от културите на другите славянски народи и отговаря на българския национален характер и на нещастната съдба на българ-

ския народ. Този народ беше заставен да вземе участие в две световни войни на страната на победените и сега, под терора на комунистите е във властта на правителство, което иска да промени цялата културна традиция на народа и да нагоди обичаите и литературата му по съветски образец. . .

Нашата скромна цел е да помогнем да се допълни тази празнина в Америка с този труд върху модерната българска литература, представена на фона на българската история, която е добър пример за еволюцията на съвременния славянски национализъм. Ние искрено се надяваме, че тази книга ще допринесе за по-ясно разбиране на пътя, по който българите са принудени да вървят. Ние вярваме, че тя ще помогне на хората да разберат нещата по-добре и да подпомогне усилията за освобождение на българския народ от сегашното иго, за да тръгне тържествено към членство в свободния свят, свят на мир, хармония, свобода и демокрация за всички народи. . .

В заключение можем само да се надяваме, че до известна степен тази книга ще изпълни задачата си да запознае американския народ с една славянска страна, която е имала забележителна и нещастна история, по която далеч не е победена и на края ще играе свободна роля в свободния свят.“

Читателят ще ни прости, че даваме почти цялия предговор дословно. Направихме това, защото той характеризира авторите и не се нуждае от коментар. Още тук двамата професори се легитимират като люде, скарани с обективната истина, лишени от всяка научна добросъвестност, като врагове на социализма и народната власт в нашата страна. Текните уверения в приятелски чувства и добри намерения едва ли ще измамят никого. Те сами казват, че целта на тази книга била да допринесе за „освобождението“ на българския народ. Интересно

¹ History of Modern Bulgarian Literature, Ch. A. Manning and R. Small-Stocki, Bookman Associates, N. Y. 1960.

как осъществяват тази си задача двамата професори, които не на едно място обвиняват нашата литературна критика и нашата партия, че използвали литературата за политически цели. А те, радетелите за чистото изкуство и пр., още в уводните бележки не се срамуват да правят изявления, които ги уличават в недопустимо вмешателство във вътрешните работи на нашия народ. Кои са тези господа, които си позволяват да дават съвети на цял един народ, който с кръвта на най-достойните си синове извоюва правото сам да урежда живота си?

Но да отворим книгата. Тя се състои от 12 глави и заключение, които обхващат всичко 166 страници. На края като приложение в 20 страници са дадени в превод стихове от П. Р. Славейков, Хр. Ботев, Ив. Вазов, П. П. Славейков, П. К. Яворов и няколко народни песни.

Първата глава е кратка историческа справка, която започва от създаването на българската държава и стига почти до Освобождението. Следвайки метода на буржоазните историци, този период от историята на България е предаден като поредица от възкачвания и сваления, от успехи и неуспехи на мъдри, способни или глупави и неспособни царе. Само тук-таме, срамежливо се казва по нещичко за положението на народа. Още в тази глава прави странно впечатление отношението на авторите към някои явления. Те с очевидна симпатия говорят за оформяване на национално-освободителното движение през турското робство, а от друга страна, не скриват отрицателното си отношение към богомилството и богомилите. Като говорят за идейните корени и влиянието му, те не могат да не изтъкнат, че "... някои учени смятат богомилите за предшественици на Реформацията в централна Европа, а тяхната дейност като борба на демокрацията срещу аристокрацията и борба за освобождение от феодализма."¹ И в следващото изречение тези борци за демокрация, като дават едно-странчиво и превратно историческите факти, издават присъдата си над това рядко интересно и по същество революционно движение в недрата на народа: "... Богомилството подрони българската държава и народ и по-късно богомилските анархисти отказаха да се противопоставят на турските нашественици и така предадоха своя народ."² За всеки запознат с историята на нашата страна подобно твърдение е най-малкото несериозно. Това не е единичен случай, при който авторите спекулират с неосведомеността на своите читатели, за да правят своите съвсем

субективни, нямащи нищо общо с научната истина, преценки.

Главата „Просветители и революционери от епохата на Възраждането“ завършва със следната клевета: „Естествено, сега в комунистическа България към тяхната (на просветителите — Ж. М.) дейност се отнасят с пренебрежение.“¹ Тази, ни в клин, ни в ръкав, подхвърлена бележка още веднъж разкрива метода на тези професори, които предпочитат да си затворят очите пред фактите и обективната истина, когато не им са по вкус. Този метод е скаран с елементарния морал и етика на научния работник. Ако имаше и най-дребни факти, които да говорят за такъв извод, те непременно биха ги привели. Но тъй като такива не само че няма, ами стотици са фактите, които говорят тъкмо обратното, те подхвърлят, уж между другото, една лъжа и продължават нататък, като че ли нищо не са казали. При това взимат позата на защитници на уж забравените и онеправдани български просветители, които не били тачени днес у нас, понеже били привърженици на еволюцията, а не на революцията. Това е логиката на двамата професори, а не нашата. През осемнадесетте години народна власт никой никога не е обвинявал, а още по-малко умаловажавал значението на някой просветител затова, че не е бил, или е бил недостатъчно революционен настроен. Трябва да се отбележи, че двамата професори влагат твърде опростителско съдържание в термина революционност. За тях революция, революционер са тъждествени с кръвопролитие, отнемане на човешки живот и пр. Тук е излишно да се казва, че такива са действията на ку-клус-клановците в САЩ и никой не мисли да ги нарече революционни.

Що се касае до писателите-революционери, отношението им към тях е по-друго. Доста изобилни факти са дадени и за Раковски и за Каравелов, но едва ли от книгата незапознатият с фактите читател ще разбере идеологическите позиции и развитие на двамата.

Естествено, когато се говори за Ботев, не може да се премълчи, че е бил революционер и че до края на живота си Ботев е останал верен на своите идеи. Това авторите казват, но ограничават революционността на Ботев само в рамките на национално-освободителния аспект, т. е. в борбата му срещу турското робство. Колкото се отнася до социалните идеи на поета, двамата автори се задоволяват с бележката, че нашите литературоведи сега преувеличавали тези идеи и значението им в творчеството на Ботев. За американските професори е много по-приятно да говорят за национализма на Ботев,

¹ цит. съч., стр. 18.

² цит. съч., стр. 19.

³ цит. съч., стр. 61.

отколкото за интернационализма му, защото последният е по-тясно свързан с осъзнаването на класовата борба. Този израз и като термин не ще намерите в рецензираната книга. Авторите ѝ ненавикат тези неща, дори и на книга. В заключение на тази глава четем: „... Комunistите извънредно много са подсилили влиянието на руската литература и руските учители върху Ботев“¹. Кой, къде, какво — остава тайна. Но за никой, запознат с Ботев, не е тайна, че той се изгряди като поет и революционер именно в Русия, под влиянието на руските революционни демократи и руските революционни поети от втората половина на 19 в. Като се противопоставят на комунистите, двамата автори „откриват“, че преди всичко Ботев е бил повлиян от българската народна песен, от българския фолклор. Това е всеизвестна истина, която никой литературовед у нас не пренебрегва, а напротив, подчертава. Ботев не би бил Ботев, ако поезията му нямаше дълбоки корени в народното творчество. На това и на безсмъртните му идеи се дължи очарованието му, което е запазило свежестта и прелестта си и досега.

Шестата глава се занимава с творчеството на Иван Вазов. Както и може да се очаква, тук се подчертава политическият консерватизъм на Вазов. Като че ли това го е направило голям български писател. Ако беше се ръководил само от консервативните си разбирания Вазов едва ли би написал „Под игото“ и безсмъртната галерия от образи в „Чичовци“, да не говорим за „Немили-недраги“ и за ненадминатия досега в литературата ни портрет на Левски. Вазов ще остане да живее за поколенията с тези свои произведения, в които е разкрил възжеланията на народа, най-прогресивното в характера и развитието му.

И по отношение на Вазов авторите са се нагърбили с нескромната задача да дават оценка от последна инстанция, като пак подхвърлят една неистина: „... Днес българските комунисти или го осъждат, че не е запазил революционния огън от младежките си години и опитите му да даде на България едно консервативно и здраво управление, или го зачитат само за онези негови произведения, които могат да бъдат използвани за техни цели. Доколкото е възможно, те пренебрегват работите от по-зрелите му години, които са в противоречие с техните идеи.“²

А истината е, че като оставим на страна някои левосектантски оценки за него в миналото, всеки, който знае да чете, ще разбере, че Вазов у нас се чени по достоин-

ство, и не се нуждае от „защитници“ като двамата автори, които са се нагърбили с жалката задача да поучават собствения му народ как да го почита. Още повече, че този народ, колкото и малък да е, е по-казал, че умее да чени и уважава делото на своите синове. Но... да продължим.

Седма глава представя накратко автори като К. Величков, А. Коцантинков, Стоян Михайловски, Т. Г. Влайков, А. Страшимиров, Михалаки Георгиев. И при тези автори значителните факти са разводнени в незначителни подробности. Така, че не изпъкват достатъчно оригиналността и разнообразието на талантите им. Очевиден е стремежът на авторите да представят консерваторите и военните около цар Фердинанд и неговата антинародна политика в благоприятна светлина. Впрочем никъде, с нито една думичка не е загатнато, че политиката на царя е била дълбоко антинародна. Само се споменава, че е била антируска и прогерманска, като по първия пункт е изразено пълно одобрение. За всички споменати автори не се изтъква като положителна черта, че са критикували съществуващия ред, че са бичували недъзите на обществото и са живели със скърбите и радостите на своя народ. А напротив, при оценката на творчеството на Михайловски се сочи, че този талантлив иначе писател едва ли не се е самоунищожил поради актуалността на сюжетите си.

Осма глава дава преценка на настъпващия модернизъм в България в лицето на групата около д-р Кръстев, П. П. Славейков, П. К. Яворов.

Няма да спорим за оценката, която се прави на д-р Кръстев. Всеки има право на собствено мнение. Обаче не можем да отминем мъчливо факта, че и тук авторите, верни на себе си, прибегват до диверсия: „... Естествено, сегашният режим в България гледа с лошо око на д-р Кръстев. Той е обвиняван в поощряване на индивидуализма и фашизма, идеи, които, в сегашното им значение, са му били чужди.“¹

Първо „режимът“ не се занимава с д-р Кръстев. Това е работа на литературните историци и критици. И уважаемите професори, привърженици на свободата на мисълта, би трябвало да им дадат право на собствена преценка. Второ, д-р Кръстев е една интересна фигура в нашия литературен живот. За него има твърде разнообразни оценки, спорове и безспорни. Обаче няма нито една, която да го обвинява във фашизъм.

А колкото се отнася до индивидуализма, самите автори на тази книга признават,

¹ цит. съч., стр. 113.

¹ цит. съч., стр. 78.

² цит. съч.

че той е характерен за първия виден български критик.

В бележките за Яворов с голямо удоволствие е отбелязано, че ранните стихотворения на поета, които били социалистически и поради които той станал мил на българските комунисти, били „жестоко критикувани от Славейков, който в един предговор към тези стихотворения през 1904 г. посочва учудващата липса на добър вкус в социалната тематика.“¹ Авторите смята да направят много по-добре, ако бяха посочили характерното в майсторството на тези стихотворения и го сравнят с други стихотворения на поета от по-късен период. Тогава читателят щеше да знае за какво става дума и можеше сам да си направи изводи. А така излиза, че именно защото са социалистически по идейност, тези стихотворения не са добри. Това, естествено, е и внушението на двамата автори и т не използват никаква друга аргументация освен името на П. П. Славейков. В тези кратки бележки авторите намират място за сърдечните истории на Яворов, като и тук допускат неточности, фактически дават неверно обяснение на трагичния му край.

Деветата глава е посветена на българската проза и драма. Характерните недомлъвки не липсват и тук. Например за Елин Пелин се казва: „... най-вече описва живота в старото българско село и разпадането му под влияние на новите промени.“² Какъв е характерът на това село, какви са новите промени — не се изяснява. А това е важно за американския читател. После на стр. 127 мимоходом се споменава, че условията на село се променяли, че образованието прониквало там и старият патриархален ред си отивал, че имало нови методи на производство и пр. И при все това неяснотата си остава, тъй като не е казано какви са по същество особеностите на тези нови промени в българското село в началото на XX в. Авторите също твърдят, че Елин Пелин „съзнавал като малцина свои съвременни писатели, че условията в България бързо се променят“. За честта на нашите писатели по онова време трябва да се каже, че няма поет или белетрист, който да не е съзнавал това и да не го е отразил по свой начин в творчеството си. Характерно за нашата нова литература е, че повечето нейни представители са писатели-граждани. Това може на някои да не се харесва, но такива са фактите.

Десетата глава е озаглавена „Период на обезверяване“. От съдържанието не могат да се разберат причините на обезверяването. За разлика от предишните глави

тук не само истината, но и фактите са оскъдни.

Авторите не споменават нито за социални противоречия, нито за народно възмущение и борби срещу терора, а самият цар Борис е представен като миротворец. „Правителства се съставяха и сваляха без причина и най-после през 1934 г. цар Борис възприсе авторитарна политика, наречена от противниците му фашистка, тъй като царят се беше оженил за една италианска принцеса...“¹ Обяснение на „учени“, които се правят на наивни с преднамерената цел да оправдаят един кървав режим, наречен фашистки само защото царцата била италианка. Няма какво да се каже, обяснението е от научно по-научно! Всичко това би било достойно за смях, ако не беше написано в една книга, претендираща за научност и, ако не се отнасяше до един от най-тежките периоди на мракобесие в най-новата история на България. Поради това то буди възмущение. Не е позволено дори на „американски професори“ да пренебрегват такива факти като Септемврийското въстание и да замазват фашисткия характер на режима у нас след 1934 година.

От тук нататък за българския читател, пък и за чужденец, по-добре запознат с фактите, става все по-трудно да вярва, че е възможно всичко това да е написано в „научен труд“.

За Дебелянов се казва, че е талантлив и много лиричен поет. У него имало прост, но той е без адрес. Поетът бил отвлечен от злото наоколо. Какво е това зло, от къде произхожда — няма значение за нашите автори. На друго място четем: „... Вярно е, че той (Дебелянов—Ж. М.) написа няколко стихотворения, в които критикува политиката на царя, но те бяха просто случайни сред енергичния поток, в който той изливаше мислите си върху собствения си живот и стремежи.“ Излиза, че поезията на Дебелянов е една необуздана, неосъзната стихия, където като случайно попаднала тресчица в буен поток, се носят тези няколко стихотворения против царя. В заключение за Дебелянов се казва, че стигнал до „несмистичен мистицизъм“. Какво значи това, нека читателите разгадаят!

Описвайки литературните групи, авторите се спират с по няколко думи на „Златотор“, като само споменават името на професор Боян Пенев, на „Хиперион“ с редактор Т. Траянов. Характеристиката на това списание е интересна: „... още по-ярко от „Златотор“ изразява прогресивните моменти в българската литература, но след това разширява

¹ цит. съч., стр. 117.

² цит. съч., стр. 125.

¹ цит. съч., стр. 133.

обсега си, тъй като някои негови членове постепенно решително променят естетическите си възгледи и някои, като Людмил Стоянов, преминават на ляво. . .¹

Ясно е, че за нашите автори „прогресивните моменти“ не са „на ляво“.

В групата около „Злоторог“ само се споменава името на Дора Габе, като се дават сведения къде е учила и са цитирани две стихосбирки: „Теменуги“ и „Земен път“. За Е. Багряна се говори така, като че ли с „Вечната и святата“ и „Звездата на моряка“ се изчерпва цялото ѝ творчество. За щастие и двете големи наши поетеси продължават да радват читателите с произведенията си и с таланта си участвуват активно в изграждането на новия живот в нашата страна.

Следват съвсем кратки бележки за Н. Лилиев, Николай Райнов, Георги Райчев и, колкото и странно да е, на Й. Йовков е посветена само една страница. Между другото авторите смятат най-характерното за него, че: „... той се отнася към темата си със спокойното съзнание, че човешките качества са универсални и че всеки има не само добри, но и лоши страни. Той не се опитва да подчертае нито едната, нито другата. А само рисува всички аспекти чрез великолепна проза. Оказът му да съди му е спечелил недоволството на всички класи от населението, които всяка по свой начин са се опитвали да сведат литературата до социална и политическа програма. . . Когато умря през 1937 г. той остави на българската литература наследство, което буди възхищение у всички читатели и критици, които поставят писателското майсторство и човешкото съчувствие по-високо от опитите да се поправи човечеството по един или друг начин. . .“²

Ясно е, че уважаемите господа професори не са съгласни с тези писатели, които смятат, че чрез изкуството си могат да служат на народа и човечеството. Те смятат, че истинското изкуство стои по-високо от всякакви опити за подобряване на човешкия живот. Най-добрите наши писатели, включително и Йовков, са имали при сърце добруването на народа и според дарбата и разбиранията си са му служили. Да поставим изкуството, таланта си в служба на идеята за социална справедливост не значи да издигаш някакви сухи лозунги, както очевидно смятат нашите автори. Великаните на българската литература Ботев и Вапцаров на дело показваха какво значи поезията и личния живот на писателя да се слейт в едно с дна-прогресивните сили на народа. Творчеството на Йовков само щеше да спечели, ако писателят беше на ясно по парливите полити-

чески въпроси на времето си. Но ние затова няма да го съдим и не го съдим, както невярно твърдят авторите.

Веднага след бележките за Йовков следва близо една страница и половина панигерики за Димитър Шишманов, член на последното фашистко правителство. Те разглеждат подробно неговото литературно творчество и на края заключават: „... В известен смисъл той беше най-добрият продукт на най-добрите традиции на българската култура в пълния ѝ разцвет, като част от европейския свят.“³

Хубаво, че се явиха тези двама „експерти“, за да открият, че Димитър Шишманов е най-големият български белетрист който, забележете, ни свързва с културата на Европа. Да не си припомяме неприятни и грозни неща! Ние сме живи и здрави и помним добре „културата“ на фашистите.

Не е забравен и Йордан Бадев, наречен един от „отличните литературни критици“, който „... освободен от всякакви литературни клишета на различните литературни групи в „Скици на живите“ свободно и открито изказва мнението си за своите съвременници. . .“⁴ Да, Бадев беше един от известните официозни фашистки критици и не се стесняваше да хвали всичко, което помагаше на фашистите.

За да стане ясно, че авторите на тази книга пишат „на едр“ по всички въпроси, ще приведа следната белижка за Анна Каменова: „... дъщеря на известен български дипломат. Тя е имала големи възможности да пътува и стана изразител на английската и американската литературна критика, като я приложи към българската литература. Около нея се групираха всички българи, които се интересуваха от англо-американската цивилизация и култура.“⁵ Коя е тази „англизистка и американска литературна критика“?

Следват имена на други белетристи и поети, Владимир Полянов и Йордан Стубел (името му е сбъркано на Струбел) са дадени заедно със забележка, че „една стигнала зрелостта си и още не намерили себе си, когато бурята на втората световна война се изви над Европа.“⁶ Вл. Полянов е роден през 1899 г., за пръв път печати през 1917 г. и не можем да се съмняваме, че до 1940 г. е достигнал зрялост и „намерил себе си“. А Й. Стубел е един от нашите известни и любими детски поети, роден през 1897 г., печати за пръв път в сп. „Смях“. Първата му стихосбирка излиза през 1925 година.

Единадесета глава е „Към комунизъм“. Тя започва с резюме от няколко думи

¹ цит. съч., стр. 140.

² цит. съч., стр. 142.

³ цит. съч., стр. 143.

⁴ цит. съч., стр. 150.

за характера на литературата между двете войни. Авторите твърдят, че „писателите са били предимно под влиянието на символизма и модернизма...“, а за реализъм и зъб не обелват. Обаче са принудени да признават, че в „латентно“ състояние съществувало влияние на руската революция.

Като говорят за първите социалисти, авторите изрично подчертават, че за комунистическите идеи в България не е имало почва. Интересно на каква почва са израснали те тогава? Споменава се за една група млади писатели, които били заразени от комунистическите идеи и мечтаели да приложат съветския опит у нас. Изброяват се имена. Кратките бележки за Д. Полянов завършват с твърдение: „... Полянов се стремеше към едно свободно общество, едно идеално съществуване, а не диктатура на пролетариата...“¹

За Смирненски се казва, че „починал при опит за революция през 1923 г.“², което не е вярно. Както е известно, поетът починал на 18 юни 1923 г. от туберкулоза, т. е. преди Септемврийското въстание. За Хр. Ясенов и С. Румянцев буквално се казва, че са допуснали много грешки в кариерата си (?), но това било естествено за ръководители на земеделския съюз. Гео Милев също е причислен към тази група. А Людмил Стоянов, казват авторите е, съвсем друг случай. Клеветата е, че след 1934 г. Л. Стоянов кокетирал с буржоазните списания. При тогавашната обстановка трябвало да се печати, където може, и няма нищо чудно в това, че Л. Стоянов е правил така без концесии в политическите си схващания. Л. Стоянов дълги години вече стои на комунистически позиции и това не се харесва на господа професорите, та трябва да го очернят някак си.

Необяснимо е защо Стоян Загорчинов е причислен към тази група писатели. Може би защото се казва, че „романът му „Ден последен“ е преиздаден от комунистите“. По тази логика комунистите издават само книги на комунисти. Тук няма място за спор. Препоръчвам на интересувашите се да се справят с планове на нашите издателства и да видят колко са книгите от автори некомунисти.

Главата завършва с едно твърдение, което и най-отявлениите фашисти, запоз-

нати с обстановката у нас, не ще приемат: „... И така, между двете войни, българският комунизъм не беше пуснал истински корени сред населението. Той беше една слаба клонка от земеделския дънер и имаше на разположение само слаби писатели, които привличаха малко вниманието на селските маси или на болшинството от интелигенцията.“¹

Нашите „експерти“ съзнателно премълчават имената на писатели като: Асен Разцветников, Никола Фурнаджиев, Гончо Белев, Борис Шивачев, Николай Хрелков, Христо Радевски, Георги Караславов, Крум Велков, Младен Исасев, Ламар, О. Василев, М. Марчевски, Крум Пенев, М. Грубещлиева и др. Да не говорим за средното поколение, което израсна и се закали преди 9. IX. 1944 г. Те нищо не казват за социалистическия печат. Не споменават дори имената на Г. Кирков, Г. Бакалов Т. Павлов. За тях тази плеяда верни и изпитани писатели-комунисти, които ще оставят диря в нашата литература, не съществуват. Изброяването на някои имена и произволни изводи авторите смятат за достатъчни. Но дори и тези имена да са само, пак няма никакво основание да се твърди, че комунистическите писатели не били на ниво — ами Смирненски, ами Гео Милев, ами Вапцаров... да не ги изброяваме пак!

Дванадесета глава се занимава с „Комунистическия период“. Характеристиката на социалистическия режим у нас по нищо не отстъпва на класическите лъжи и клевети от жълтата преса. Съвсем излишно е да се занимаваме с тях. За отбелязване е, че информацията за най-новите събития в литературата ни очевидно е черпена от клокарските централи. Вместо да кажат, че в литературата ни нахлуват голем брой млади сили, много таланти нови имена, че се създават все по-добри условия за литературно творчество, те занимават читателите с клоките около „Недостоверен случай“ на Е. Манов, пиесата „Страх“ от Т. Генов и пр. И всичко това не е разгледано сериозно, както подобава на литературни критици, а тенденциозно, с явната цел да се оклевети и уязви нашата действителност. Нашите писатели дадоха достоен отговор на тези клевети.

Трябва наистина да се съжالياва, че първата история на българската литература на английски е написана в стила на духа на „Гласът на свободна Европа“.

¹ цит. съч., стр. 150.

¹ цит. съч., стр. 148.

² цит. съч., стр. 148.